

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У 1917–1920 РР.

SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN STATEHOOD IN 1917–1920

Матвєєва Т.О., к.ю.н.,

доцент кафедри історії держави та права України та зарубіжних країн

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Центральна Рада зібралася на своє засідання. На ньому було ухвалено проєкт конституції УНР. Конституція готувалася на зразок демократичних конституцій Європи та США. Один із головних її принципів – поділ влади. Законодавчу владу мали здійснювати Всенародні збори, які обиралися шляхом всенародного голосування. Збори розглядали і затверджували закони, міжнародні договори, оголошували війну, контролювали Раду Міністрів. Рада Міністрів обіймала виконавчу владу. Вищою судовою інстанцією був Генеральний суд, який обирали Всенародними Зборами; він виконував касаційні функції для всіх судів, мав судити членів Всенародних Зборів і міністрів. Основний закон визнавав за громадянами всі конституційні свободи, а національним меншинам забезпечував право національно-персональної автономії.

У 1991 р. Верховна Рада на території України проголосила створення незалежної держави – самостійної України. Це було продовженням багатовікової традиції державності в Україні. Розбудова незалежної правової держави на сучасному етапі має виходити з трьох складників: використання світового досвіду; прийнятність тих чи інших його положень у нинішніх умовах; знання власних державницьких традицій. Історичний досвід творення української державності допоможе зрозуміти і прийняти вважені рішення, які сприятимуть побудові в Україні справедливого суспільства і демократичної правової держави.

Лютнева революція 1917 р. в Росії створила умови для національного відродження народів колишньої імперії. Вона поставила перед проводом українського національно-визвольного руху питання не лише про форму української державності, а й про її відносини з іншими європейськими державами.

По суті, розбудова української незалежної держави почалася з того, що 20 листопада 1917 р. Центральна рада прийняла 111 Універсал. Він був просякнутий глибокою стривоженістю за подальшу долю України і започаткував новий етап розбудови української державності – створення самостійної української держави.

Україна одержувала найменування Української Народної Республіки. Знаючи, що народ бажав припинення війни, Центральна рада заявляла, що вживе всіх заходів, аби добитися цього. Універсал підтверджував раніше зроблене Генеральним секретаріатом розпорядження про поширення юрисдикції УНР на раніше зазначені дев'ять губерній.

Програма, намічена 111 Універсалом, була колосальною: передбачалася перебудова України на нових засадах, із новими законами та економікою. Так, 111 Універсал ліквідував приватну власність, націоналізував поміщицьке, монастирське, казане, церковне майно і проголошував ці землі власністю всього трудового народу. Саме ця теза зумовила політичні і ідеологічні пристрасті.

Як відомо, лідери Центральної ради постійно декларували прагнення розбудувати Українську державу на соціалістичних засадах: «укріплюючи авторитет нашої соціалістичної Центральної ради <...> хочемо зробити нашу Україну твердою кріпкою соціалізму, будемо республіку не для буржуазії, а для трудящих мас України».

М. Грушевський, зокрема, був рішучим противником самого поняття «святість прав власності». Особливе заперечення в нього викликала ідея власності на землю. Він навіть висловлював надію, що настане час, коли «власність на землю, торгівля землею» будуть вважатися явищем таким самим ненормальним, як «власність на людину-раба».

У документах Центральної ради ми бачимо терміни «право користування», «право порядкування», «належати». Тому 111 Універсал скасував право приватної власності на землю. Генеральний секретаріат поширив офіційне роз'яснення до Універсалу, яким підкреслив, що скасування прав власності на землю й перехід їх до трудячого народу треба розуміти так, що «право власності на ці землі переходить до народу УНР. Колишнім власникам землі забороняється землі продавати, купувати, закладати, дарувати чи передавати у будь-яку власність іншим способом. Причому скасування власності, як і весь земельний лад на Україні, мають підтвердити і остаточно встановити Українські Установчі Збори».

Ключові слова: Центральна Рада, 3 універсал, Гетьманат, Директорія, Конституція УНР 1918 р.

The Central Council convened for its meeting. The draft constitution of the Ukrainian People's Republic was approved. The constitution was modeled on the democratic constitutions of Europe and the United States. One of its main principles is the separation of powers. Legislative power was to be exercised by the National Assembly, which was elected by popular vote. The assembly considered and approved laws, international treaties, declared war, and controlled the Council of Ministers. The Council of Ministers held the executive branch. The highest court was the General Court, elected by the National Assembly; he performed cassation functions for all courts, had to judge members of the National Assembly and ministers. The Basic Law recognized all constitutional freedoms for citizens, and provided national minorities with the right to national and personal autonomy.

In 1991, the Verkhovna Rada on the territory of Ukraine proclaimed the creation of an independent state – an independent Ukraine. This was a continuation of the centuries-old tradition of statehood in Ukraine. The development of an independent rule of law at the present stage should be based on three components: the use of world experience; the acceptability of certain of its provisions in the current conditions; knowledge of their own state traditions. The historical experience of the creation of Ukrainian statehood will help to understand today and make informed decisions that will contribute to building a just society and a democratic state governed by the rule of law in Ukraine.

The February Revolution of 1917 in Russia created the conditions for the national revival of the peoples of the former empire. She raised before the leadership of the Ukrainian national liberation movement questions not only about the form of Ukrainian statehood and its relations with other European states.

In fact, the development of the independent Ukrainian state began with the fact that on November 20, 1917, the Central Council adopted 111 Universals. He was imbued with deep concern for the future of Ukraine and initiated a new stage in the development of Ukrainian statehood – the creation of an independent Ukrainian state.

Ukraine was named the Ukrainian People's Republic. Knowing that the people wanted an end to the war, the Central Council declared that it would take all measures to achieve this. The Universal reaffirmed an order previously issued by the General Secretariat to extend the jurisdiction of the UPR to the nine provinces mentioned above.

The program planned by 111 Universal was colossal – it provided for the restructuring of Ukraine on new principles, with new laws and economy. Thus, 111 Universal liquidated private property and nationalized landlord, monastery, boiler, church property. And proclaimed these lands the property of all working people. It was on this thesis that political and ideological passions took place.

As is well known, the leaders of the Central Council constantly declared their desire to build the Ukrainian state on socialist principles: "strengthening the authority of our socialist Central Council, we want to make our Ukraine a stronghold of socialism".

M. Hrushevsky, in particular, was a staunch opponent of the very concept of "sanctity of property rights". The idea of land ownership caused a special objection in it. He even hoped that the time would come when "land ownership, land trade" would be considered as abnormal as "slave ownership".

In the documents of the Central Council we see the terms – the right to use, the right to order, to belong. Therefore, 111 Universal abolished the right of private ownership of land. The General Secretariat issued an official explanation to the Universal, emphasizing that the abolition of land ownership and their transfer to the working people should be understood as "the ownership of these lands passes to the people of the UPR. Former landowners are prohibited from selling, buying, mortgaging, donating or transferring land in any other way. Moreover, the abolition of property, as well as the entire land system in Ukraine, must be confirmed and finally established by the Ukrainian Constituent Assembly".

Key words: Central Rada, 111 Universal, Hetmanate, Directory, Constitution of the Ukrainian People's Republic of 1918.

У 1991 р. Верховна Рада на території України проголосила створення незалежної держави – самостійної України. Це було продовженням багатовікової традиції державності в Україні. Розбудова незалежної правової держави на сучасному етапі має три складники: використання світового досвіду; прийнятність тих чи інших його положень у нинішніх умовах; знання власних державницьких традицій. Історичний досвід творення української державності допоможе зрозуміти і прийняти виважені рішення, які сприятимуть побудові в Україні справедливого суспільства і демократичної правової держави.

Лютнева революція 1917 р. в Росії створила умови для національного відродження народів колишньої імперії. Вона поставила перед проводом українського національно-визвольного руху питання не лише про форму української державності й про її відносини з іншими європейськими державами.

По суті, розбудова української незалежної держави почалася з того, що 20 листопада 1917 р. Центральна рада прийняла 111 Універсал. Він був просякнутий глибокою стривоженістю за подальшу долю України і започаткував новий етап розбудови української державності – створення самостійної української держави.

Україна одержала найменування Української Народної Республіки. Знаючи, що народ бажав припинення війни, Центральна рада заявляла, що вживатиме всіх заходів, аби добитися цього. Універсал підтверджував раніше зроблене Генеральним секретаріатом розпорядження про поширення юрисдикції УНР на раніше зазначені дев'ять губерній.

Програма, намічена 111 Універсалом, була коло-сальна: передбачалася перебудова України на нових засадах, із новими законами та економікою. Так, 111 Універсал ліквідував приватну власність, націоналізував поміщицьке, монастирське, казенне, церковне майно і проголошував ці землі власністю всього трудового народу. Саме ця теза зумовила політичні і ідеологічні пристрасті.

Як відомо, лідери Центральної ради постійно декларували прагнення розбудувати Українську державу на соціалістичних засадах: «укріплюючи авторитет нашої соціалістичної Центральної ради, <...> хочемо зробити нашу Україну твердою кріпостою соціалізму, будуюмо республіку не для буржуазії, а для трудящих мас України».

М. Грушевський, зокрема, був рішучим противником самого поняття «святість прав власності». Особливе заперечення в нього викликала ідея власності на землю. Він навіть висловлював надію, що настане час, коли «власність на землю, торгівля землею» будуть вважатися явищем таким само ненормальним, як «власність на людину-раба».

У документах Центральної ради ми бачимо терміни «право користування», «право порядкування», «належати». Тому 111 Універсал скасував право приватної власності на землю. Генеральний секретаріат поширив офіційне роз'яснення до Універсалу, яким підкреслив, що скасування прав власності на землю й перехід їх до трудячого народу треба зрозуміти так, що «право власності на ці землі переходить до народу УНР. Колишнім власникам землі забороняється землі продавати, купувати, закладати, дарувати чи передавати в будь-яку власність іншим способом. Причому скасування власності, як і весь земельний лад на Україні, мають підтвердити і остаточно встановити Українські Установчі Збори».

По суті, 111 Універсал проголошував націоналізацію землі, що не викликало ентузіазму власників, а між ними селян, а також поставив в опозицію до ЦР духовенство, в якого відбирали споконвічну церковну землю. Як можна було сподіватися, по проголошенні Універсалу почалися акції відбирання землі, а тому поглибилася анархія.

Досягненнями 111 Універсалу також були:

- проголошення свободи підприємництва, 8-годинного робочого дня;
- запровадження державного контролю над продукцією промисловості;
- скасування смертної кари, амністия політичним арештантам і кримінальним злочинцям;
- зміцнення і поширення прав місцевого самоврядування;
- закріплення загальнонародських демократичних свобод слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи і помешкання, можливості вживання місцевих мов у стосунках з усіма установами;
- надання росіянам, євреям та полякам права на національно-персональну автономію та на вільний національний розвиток всім іншим народам, які мешкали на території України.

Щонайважливіше, Універсал призначив всенародні вибори до Українських Установчих Зборів на 9 січня 1918 р., а їх перше загальне засідання мало бути скликане 22 січня.

На жаль, ні політики, ні українська спільнота ще не мали тоді чіткого уявлення про форму держави в Україні. ЦР змарнувала дорогоцінні вісім місяців та велике піднесення народу творити власну державу. З цих причин 111 Універсал не справив на людей такого враження, як два попередні, хоч із політичного боку він надавав багато більше.

Проголошення УНР ЦР ніяк не відповідало планам більшовиків. Після проголошення у грудні 1917 р. УРСР у Харкові більшовики України отримали нагоду розпочати збройну боротьбу проти УНР. 17 грудня 1917 р. ЦР отримала відомий ультиматум Раднаркомом за підписами Леніна та Троцького. Звинувачення з боку радянського уряду зводилися до того, що, відкликаючи в односторонньому порядку українізовані війська, ЦР дезорганізує фронт, роззброює радянські сили в Україні й відмовляється пропустити через свою територію війська проти Каледіна. А за два дні на засіданні Всеукраїнського з'їзду Рад Грушевський заявив, що в Україну вже вступили війська Раднаркомом.

29 квітня 1918 р. ЦР приймає Конституцію УНР – це була перша її Конституція та друга після Конституції П. Орлика. Поява Конституції була закономірним підсумком перебігу політичного процесу в Україні, започаткованого в березні 1917 р. Вона юридично оформила відродження української державності, дала політико-правові стимули стабілізації та консолідації суспільства.

Конституцію прийняли на останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 р. Її опрацювала спеціальна конституційна комісія на чолі з М. Грушевським. Вона детально ознайомила з досвідом конституційного законодавства країн світу. Зрозуміло, якогось усенародного обговорення документа не було. Конституція мала назву «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» і складалася з восьми розділів і 85 статей. Загалом це був

прогресивний документ не лише для свого часу. На жаль, багато чого із викладеного в цьому більшовицький режим витравив із пам'яті та свідомості українського народу, наприклад, право нації на розбудову своїх культурних інституцій, позбавлення громадянства лише в судовому порядку, свобода пересування, можливість добровільного виходу з громадянства УНР тощо.

За Конституцією, суверенне право належало народові, тобто всім разом громадянам УНР, а мало здійснюватися через Всенародні Збори України. Територія УНР проголошувалася неподільною і будь-які зміни кордонів або державно-правового статусу того чи іншого регіону дозволялися лише за згодою 2/3 членів Зборів, присутніх на засіданні.

Принцип децентралізації відображався в наданні всім землям, волостям і громадам прав широкого самоврядування. Нації України могли об'єднатися в національні союзи і впорядкувати свої культурні права.

Подвійне громадянство не допускалося. Кожен громадянин УНР мав змогу вийти з громадянства за власною заявою до уряду, але позбавити людину цих прав у примусовому порядку міг лише суд. Актова, громадянська, політична правоздатність і дієздатність особи починалася з 20 років. Рівність громадян УНР проголошувалася у Конституції незалежно від статі, віри, національності, освіти, майнового і податкового становища.

Конституція УНР наголошувала, що вся влада в УНР походить від народу, а верховним її органом могли стати Всенародні Збори, які обиралися загальним, рівним, безпосереднім, таємним і пропорційним голосуванням на 3 роки з розрахунку 1 депутат на 100 000 людей.

Виборча система походила з принципу «один виборець – один голос». Позбавити особу виборчого права можна було лише в установленому законом порядку. Перевіряти результати виборів було дозволено тільки за рішенням суду.

Праця депутата, котрим міг бути будь-який громадянин із 20 років, не обмежений законом у своїх правах, оплачувалася, тобто парламент мав працювати на професійних засадах. Особа депутата проголошувалася недоторканою. Результати виборів мусив перевіряти Генеральний Суд. Але свої висновки він тільки передавав до Всенародних Зборів. Лише останнім надавалося право визнання мандатів недійсними, скасування виборів і визначення місця та часу проведення нових зборів.

Передбачався і достроковий розпуск Всенародних Зборів за письмовою вимогою 3 млн виборців, дійсність підписів яких встановлювалася судами. Постанову про нові вибори приймали Збори, але проведення їх у тримісячний термін покладалося на виконавчу владу.

У конструюванні державних структур Конституція чітко проводить принцип розподілу влади. Всенародні Збори визнавалися носієм верховної влади в УНР, їм мала належати вища законодавча влада в країні, право створювати органи виконавчої та судової влади. Збори мали обиратися загальним, рівним, прямим, таємним голосуванням.

Конституція УНР конституювала, що сесії Всенародних Зборів проводяться не менше як двічі на рік, але перерва між ними не мала перевищувати 3 місяці. Скликалися позачергові сесії в місячний термін, збори вважалися повноважними за присутності більш як половини депутатів, а питання – вирішеними за подачі за них звичайної більшості голосів від кількості присутніх. Щодо змін Конституції, то вимагалася кваліфікована більшість присутніх.

При цьому зміна Основного Закону набувала чинності лише тоді, коли відповідна ухвала ще й поновлювалася новим складом Всенародних Зборів вже звичайною більшістю голосів.

Право законодавчої ініціативи і внесення проектів законів надавалося президії за погодженням із Радою Старшин

Зборів, поодиноким фракціям, зареєстрованим Зборами, групам депутатів, не меншими як 30 осіб, Раді Народних Міністрів, органам самоврядування. Проекти мали обговорюватися відповідною комісією. Якщо законопроекти відхилялися, то вони могли бути внесені на наступну сесію.

Компетенція і склад деяких службових осіб і органів – президія Зборів, Рада Старшин Зборів, фракції Зборів, окремі депутати, комісії Зборів та інші – законодавцем не визначалися.

Вищою виконавчою владою УНР проголошувалася Рада Народних Міністрів, що формувалася головою Всенародних Зборів разом із Радою старшини Зборів. Після цього склад уряду затверджували Всенародні Збори. Рада відповідала перед Зборами, яким до того ж надавалося право імпічменту стосовно уряду. А постановою Зборів, за яку проголосували 2/3 депутатів, міністрів могли віддати під слідство і суд. Рада Народних Міністрів мала порядкувати всіма справами, які залишалися поза межами діяльності установ місцевого самоврядування або стосувалися всієї України, координувати та контролювати діяльність місцевих установ, але не втручатися при цьому до їх компетенції, допомагати їм, коли вони про це просять. Уряд мав діставати свої повноваження від Всенародних Зборів і звітувати лише перед ними.

Рішення про формування Ради Народних Міністрів покладалося на Голову Зборів за погодженням із Радою Старшин, а потім їх пропозиції виносилися на сесію, де остаточно вирішувалися питання про кількість членів кабінету і його компетенцію.

Депутатські запити до уряду загалом й окремих міністрів могли подаватися через президію Зборів, а фракціями і групами депутатів числом не менше за 15 осіб – ще й вимоги та побажання. Але останні мали ставитися на голосування, і лише після підтримки їх сесією міністри були зобов'язані дати відповідні пояснення протягом тижня на Зборах самі або через своїх представників.

Найвищим судовим органом призначали Генеральний Суд УНР, який був також найвищою касаційною інстанцією для всіх судів держави. Вперше ідею формування судової системи УНР було сформульовано в Декларації Генерального Секретаріату від 10 липня 1917 р., яка окреслювала поле діяльності секретаріату судових справ. Завданням секретаріату судових справ була підготовка судових інституцій автономної України. Ця робота почалася з підготовки справи українізації та демократизації суду і вироблення відповідних законопроектів, котрі б намітили ці форми суду, які б відповідали би автономному ладу на Україні.

Друга Декларація Генерального секретаріату утворила секретарство судових справ у складі Генерального секретаріату, програмні цілі ЦР на ниві реформи судової системи ще раз пролунали в Конституції. Суд на Україні творився іменем Української Народної Республіки. Члени генерального суду мали звання Генеральних суддів. Судді за Конституцією мали обиратися ЦР більшістю голосів із числа осіб, які могли навіть не мати вищої освіти. Цікаво, що на практиці вибори суддів проходили в конкурентній боротьбі. Так, на посаду члена Київського апеляційного суду пропонували 41 кандидата.

У березні 1918 р. було здійснено також спробу реформування всієї судової системи відповідно до нового адміністративно-територіального поділу УНР, що виявилось в підготовці утопічного проекту закону «Про організацію судів республіки по землях».

Розглядався також проект закону «Про Головний Суд». Скрутні обставини, в яких опинилася УНР, змусили українську владу найчастіше звертатися до «надзвичайного правосуддя». Так, наприкінці квітня з'явилася Інструкція Військового революційного суду, який влаштували в випадках вбивств, підпалу, згвалтування і розбою владою губернського коменданта.

Також існувала колегія присяжних повірених.

Тобто Конституція передбачала класичний поділ на три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Передбачалася рівновага гілок влади. Однак механізм взаємодії гілок влади не був врегульований, для цього не вистачило часу.

Згідно з Конституцією, в подвійному підпорядкуванні опинилася прокуратура. З одного боку, вона діяла при Генеральному суді (вона так і називалася – Прокуратура генерального суду), а з іншого – її регламент затверджувався секретарством судових справ, і воно ж надавало одному з прокурорів звання старшого.

До речі, трошки про право: доволі розвиненим було кримінальне право, яким займалася Прокуратура. Так, суспільно-небезпечні діяння, які за часів Центральної ради кваліфікувалися як злочини, можна поділити на кілька груп: зрада та шпигунство, дії, які були спрямовані на насильну зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, пропаганда війни. Сюди ж належали злочини проти власності (крадіжка, розбій, шахрайство, умисне знищення або пошкодження майна), проти особи (вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, звалтування). До господарських злочинів належали спекуляція, шахрайство, виготовлення спиртних напоїв і торгівля ними, до службових злочинів – зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службового становища та ін. хуліганство, незаконне здійснення арешту або обшуку, зберігання зброї.

Свідченням того, що Центральна рада дійсно працювала над оновленням старих кримінальних норм, є циркуляр Головам Судових Палат, датований ще листопадом 1917 р.

Іншим Основним законом доби відродження української державності була Конституція Директорії. Її проєкт був складений професором Київського університету Ейхельманом, але ця Конституція так і не набула чинності, бо в Директорії не вистачило часу, доволі швидко вона переросла у військову диктатуру голови Директорії Петлюри, бо цього вимагав час – анархія в державі та громадянська війна.

Головними підвалинами проєкту були принципи народного суверенітету та принципи. Перший принцип втілювався у прагненні застосувати референдум для змін у конституції, для вирішення питань звичайного законодавства і для ухвал у сфері виконавчої влади. Так, у законодавстві втілювався принцип – держава для народу, що відображало принцип народного суверенітету. Влада при цьому фактично поділялася не на три класичні гілки влади, а на п'ять: зверхня (установча), законодавча, виконавча, судова, контрольна.

Зверхньою особою у виконавчій владі вважався обраний на 6 років на спільному зібранні обох палат парламенту і членів Федерально-державного суду (3/4 голосів присутніх) Федерально-державний голова. За проєктом Ейхельмана, ним міг бути будь-який громадянин УНР, який досяг 25 років, відповідав необхідному майновому цензу, щодо якого суд не виносив покарання, який мав повну правоздатність та дієздатність і певну роботу. Законодавча ініціатива надавалася під час підготовки до референдумів у державі 2 млн громадян, або 2/3 парламенту, або Федерально-державному голові, або Федерально-державному уряду, або Федерально-державному суду, або 1/4 парламентів земель. Далі питання про референдум розглядалося на Об'єднаному зібранні обох палат парламенту. Делегати на Надзвичайне зібрання обиралися на підставах закону про вибори до парламенту. Наслідки референдуму підраховувалися протягом тижня після народного голосування і негайно набирали чинності.

За проєктом Ейхельмана, вищий законодавчий орган УНР – це Федерально-державний парламент, що складався з двох палат: Земсько-державної палати (по 3–5 представ-

ників від кожної землі залежно від кількості населення) і Федерально-державної ради, яка обиралася на 4 роки всенародним, таємним, безпосереднім голосуванням на пропорційній основі представництва. Депутати Земсько-державної палати мали термін повноважень у два роки. До компетенції Федерально-державного парламенту належали: законодавча робота, затвердження бюджету, контроль діяльності виконавчої влади. Затверджували членів уряду за внесенням Федерально-державного голови.

Майже половина вищого Федерально-державного суду обиралася за поданням земельних парламентів ще до визначення Федерально-державного голови, суддів Федерально-державного суду, депутатів, міністрів і віцеміністрів. Це передбачалося також унаслідок упровадження результатів ревізій федерально-державного контролю.

Головуючим у виконавчій владі вважався той, хто був обраний на 6 років на спільному зібранні обох палат парламенту і членів Федерально-державного суду. Головуючим міг стати тільки громадянин УНР, християнин, українець, що за цензом осілості проживав на Україні не менше 5 років, віком від 40 років і більше. Головуючий мав відповідати також освітньому цензу і мати не менше 10 років стажу державної служби на відповідній посаді чи кооперативної діяльності.

До компетенції голови входили помилювання, нагородження, забезпечення зовнішньої та внутрішньої безпеки країни й затвердження вищих військових та цивільних урядовців, внесення пропозицій до парламенту про посаду послів, укладення договорів з іноземними державами, затвердження надзвичайних видатків.

Вищим органом судової влади в УНР мав бути Федерально-державний суд, майже половину його складу обирало Об'єднане зібрання палат Федерально-державного парламенту з числа кандидатів, які вносять земельні парламенти.

До компетенції названого суду входили нагляд за здійсненням Конституції, розв'язання суперечок щодо застосування законів, розгляд справ про дисциплінарні та карні вчинки Федерально-державного голови.

Під час розбудови української державності особливий інтерес становлять судові реформи П. Скоропадського часів Української держави (Гетьманату) у 1918 р.

Гетьман П. Скоропадський від самого початку планував реформування Генерального суду, тобто перетворення його на щось подібне до Сенату. А до цього інколи вносилися зміни і доповнення до закону Центральної ради про Генеральний суд 1917 р.

Стаття 1 Закону П. Скоропадського про Суд була викладена в такій редакції: «Генеральний суд складається з трьох департаментів: цивільного, карного і адміністративного і виконує на цілій території України всі функції, належні до Сенату, а також касаційні функції Головного Военного Суду, якщо їх не змінено іншими законами Української держави».

Кабінет міністрів П. Скоропадського вносить зміни і доповнення до закону Тимчасового уряду про місцеві суди. Якщо з якоїсь причини не відбулися вибори або було обрано менше мирових суддів, ніж передбачає штатний розклад, або генеральний суд не затвердив кого-небудь з обраних суддів, то міністр мав право призначити їх сам на строк повноважень обраних мирових суддів.

Міністр юстиції діяв у межах компетенції, визначеної за часів Російської імперії зі змінами, внесеними Тимчасовим урядом та деякими законами Центральної ради.

У перші часи існування гетьманату в Україні діяла змішана судова система, тобто суди, створені Тимчасовим урядом, суди, засновані Центральною радою, та ще судові інституції часів Росії.

Окружні суди, як і за часів Центральної ради, діяли у складі адміністративного, карного та цивільного відділів, голови суду. Щодо прокуратури, то старших проку-

рорів судових палат і окружних судів перейменовували у прокурорів, а прокурорів – у товаришів прокурорів. Підвищувався й авторитет самих прокурорських посад: утримання прокурорів судових палат майже прирівнювалося до окладів старших голів цих установ.

Продовжував існувати в Українській державі і Одеський комерційний суд у складі голови, його товариша, 4 суддів. Касаційною інстанцією для нього виступала Одеська судова палата. Скарги на рішення останньої мав розглядати Цивільний Генеральний Суд Державного Сенату.

Були також нововведення – червневе рішення Ради міністрів про тимчасове доручення адміністративним судам, які були у всіх без винятку повітах, проведення попереднього слідства з адміністративних справ. Ще один винахід гетьманату: на правах постійних членів окружного суду брали участь у його розпорядчих засіданнях спеціально запрошені на них особи, які завдяки своєму службовому становищу, могли дати необхідні для суду відомості.

У зв'язку з цим, що у 1918 р. закінчувалися повноваження Рад присяжних повірених, у листопаді уряд Української держави, як виняток із правила, дозволив Раді присяжних повірених окружної судової палати провести переобрання на новий строк голову, його товариша та членів ради.

Створена на українських землях українська державність у державно-правовому плані була належним чином організована, з налагодженим законодавчим, адміністративно-виконавчим, правозахисним апаратом. Це були приклади існування на українських територіях і парламентської республіки і президентської республіки, монархічної диктатури у вигляді Гетьманату та повернення знову до парламентської республіки часів Директорії. За цей час значно зросла національна свідомість українців. Народ здобув певний досвід (як позитивний, так і негативний) у будованні власної державності, це стало фундаментом для подальшої боротьби за національне визволення, створення української соборної держави вже у ХХ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко О.Ю. Листопадова 1918 року національно-демократична революція на західноукраїнських землях. *Українсько-історичний журнал*. 1993. № 1.
2. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. Київ, 1993. 413 с.
3. Рум'янцев В.О. Українська державність 1917–1922 рр. Форми і проблеми розбудови. Харків: Основа, 1996. 161 с.